PANEGYRICVS LVDOVICO XIII. VINDICI REBELLIONIS, DOMITORI ELEMENTORVM, æterno triumphatori:

PRO FRACTA BRITANNIA,
PRO SVBIVGATO OCEANO,
Pro triumphata

RVPELLA:

DICTVS IN COLLEGIO BVRDEGALENSI
Societatis IESV,

A STEPHANO PETIOT,
Lemouice, eiuſdem Societatis,
RHETORICES PROFESSORE.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

BVRDIGALÆ,
Apud PETRVM DE LA COVRT, 1628.

LVDOVICO XIII. GALLIARVM, ET NAVARRÆ Regi Chriſtianiſſimo.

NEMINEM decet aliud argumẽtum ad dicẽdũ hoc ſæculo ſumere, Rex Avgvstissime, *quàm quod tibi viſum eſt ad agendum ampliſſimum. Commune es terrarum documentum, & amor ſingularis vniuerſorum. Simul omniũ vultus, ſimul affectus omniũ in te conuertis: quæ tecum facis, omnes oculi diligunt, omnes animi vident. Nos imprimis, qui conſecrauimus oculos no-*

ſtros victoriarum tuarũ aſpectu, timemus ne contaminentur, ſi aliorum victorum facta voluerint intueri. Duces reliqui tyrocinia quædam proludentis artis fuerunt, quæ in Cæſare, vel Alexandro prima tui rudimenta iaciebat, & inchoabat in ijs, quos magnos appellauit antiquitas, quod in te omnium maximo, erat aliquandò fœliciùs perfectura. Faterẽtur enim vltrò, ſi viuerent, ſua faſtigia, vix eſſe tuæ fundamẽta virtutis. Nos ergò fœlices hodie, ſi noſtram fœlicitatem ferre poſſemus! Sed trophæis obruimur; & tu hoc vno te laudari prohibes, quòd laudẽ omnẽ, PRINCEPS INVICTISSIME, *ſuperaſti. Feciſti quæ ſinguli ſcribere debeant, ſinguli vereantur ſcriptione corrumpere; cogimur tamen audere maiora viribus, quia Gallo dimicatio-*

nem Galliæ, Chriſtiano religionis victoriam, ſubdito Regis triumphũ ignorare non licet. Eſto ſanè, artem materia ſuperet, non ſuperabit voluntatẽ: neque verò me vnquam fortiorem Rupellâ credidi, nec maiorem elementis, quæ cùm te, LVDOVICE, *potentiorem agnoſcant, neceſſe eſt tibi parem neminem eſſe. Ergò impar ero, ſed Regi, cui æquales fortuna non vidit, quo maiores natura feciſſe non potuit. Poſtremò ſi hunc laborem detrectare maximè velim, nec poſſum, nec debeo, ex quo noſtra Societas, quam in triumphorum tuorum gremio, ſinuque fundaſti, & ibi ſedere iuſsiſti, vbi tua tibi virtus ſolium erexit immobile; tantis beneficijs obligata, per me voluit tibi omnium vota deferri: exiguum illud quidem pro tanta munificentia, ſed*

redditam tibi putas gratiam, quam agnoſcimus à te fluxiſſe: dando beneficiũ accipis. Tuum erit exigere quantum voles, noſtrum rependere quantum poſſumus. Maiora quidem vellemus nos poſſe, quàm reddimus, tibi non poſsumus tamen velle meliora, quàm facimus.

Maieſtati tuæ deuotiſsimus

STEPHANVS PETIOT, Societatis IESV Religioſus.

PANEGYRICVS LVDOVICO XIII. DICTVS.

ATTIGISTI gloriȩ verticem, REX INVICTISSIME, adepta es votorum ſummam, fortunatiſſima Gallia, tenes faſtigium dignitatis, Chriſtiana Religio. Bellum illud aliquando confecimus, ad quod vnum toto ſæculo communia omnium vota, priuata ſingulorum ſtudia, publica comitiorum conſulta, ſacrorum auguſta ſolẽnia, Regum expeditiones innumeræ, multorum terrâ, maríque contentio præliorum; belli, paciſque quotidiana conſilia, Reipublicæ demum totius ra-

tiones, motus, ſenſus vniuerſi referebantur : ne quis poſſit ambigere, quin hoc vno cardine fortuna ciuium, ſors Galliæ, maieſtas imperij niteretur. Habet ſuperbia ſuos gradus, ad extremum deuoluitur, poſtquâm peruenit ad primum; qui non nouit vltrà creſcere, ruere cœpit, nihilque tam propinquum eſt caſui, quam quod eſt ſummum : cœlum ipſum, quo nihil altiùs occurrit aſpectui, fatum expectat, & momento ſæpiſſimè perit, quod ægrè ſæculum peperit. Sic illa iacent tot annis ſudata perduellium propugnacula, diſſipatæ ſunt ingentes illæ Britannorum claſſes, vtrorumque iuncta cum extremâ rerum deſperatione incredibilis audacia corruit; terræ, maria, tempeſtates ſuccubuerunt fortitudini regiæ: locis demùm vniuerſis profligata Rebellio, ſimul omnia ſibi ſenſit præter inferos eſſe concluſa. Quæ immēſitas gloriæ, naturam totam vnius triumphi pompâ traducere,

vtque pauci homines parêre diſcerent, elementis omnibus imperare! Quod ſi adhuc aliquis ex illâ furioſorum homĩnum turbâ, qui humanæ fidei deſertores ſenſim à diuinâ deficiunt, de æternitate huius imperij dubitauit; fateatur errorẽ ſuum hodie, poſtquam illud videt perduellionis ruinis impoſitum; fœlicíque cõmutatione fatorum, à REGE LVDOVICO, immortalitatẽ regni, nominíſque Gallici confirmatã, ex quo hæreticus deſertor occubuit. Cui enim cœlum aut lubentiùs laboret, aut glorioſiùs, quàm ei principi qui numinis hoſtes euertit? Quem alium coronet ambitu ſæculorum, & temporum, quàm eum à quo tot laureis coronatur? Delubris eos coluit antiquitas, qui iſtis minora feciſſent, & pro Dijs habiti ſunt apud ſuos, qui tecum, REX FORTISSIME, comparati, vix homines viderentur. Quot tu ergo fana, ſi vixiſſes illis temporibus, neque te ad fœlicitatem noſtram fata ſer-

uaſſent, quas ædes, quo numine conſecraſſes? Quam Religionem populis attuliſſes? Non ciues, vt aliorum ſolebant, ſic tuum funus expectaſſent, tempus illud ſacrificijs occupaſſent, ipſe viuus habitaſſes in templis, auxiſſes orbis cerimonias, & aris impoſitus, quibus auribus noſtra nunc percipis, eiſdem omnium vota gentium accepiſſes. Verùm tu qui ſolidis abundas laudibus, hâc inani ſuperſtitione non indiges. Non creſcit mẽdacio veritas; ad ſuperos vita, non fama nos euehit. Tuis maior es incrementis, quàm fictæ religionis encomijs; mauis ſublimi demiſſione maieſtatem tuam extollere, quàm abiectá ſuperbiâ, & ſordido faſtu deprimere. Gaudes conſcientiæ bonis, nulláque præterea re, quàm virtute, vis cæteris eminere mortalibus; adeóque diuina cum facias, humanã ſortem non erubeſcis. Faceſſat ergò vana hæc ſpecies religionis, vetat ipſa religio regis laudes ſacrilegio pro-

ſequi: quàm ſunt illa deformia, quæ crimine calamiſtrantur: virtus virtute laudatur, numquam conſecratur à vitio. Votis publicis oratores alij ſuorum principum facta commendent, faciam ego vt intelligant vniuerſi, te tuis factis, REX AVGVSTISSIME, vota mortalium ſuperaſſe; & ſi vota vniuerſorum, quantò magis mea vnius præconia ſuperaſti? quidquid tamen de te dixerimus, dictũ erit magnificè, quia nihil feciſti humiliter, & demiſſè; toties ampliſſimè laudaberis, quoties verè, quę geſſeris narrabuntur; rurſuſque toties vera de te audies prædicari, quoties recitabũtur ampliſſima. Ornaſti tu tua facta, corrumpet qui meliùs ornare voluerit. Mitto igitur eſſe ſollicitus de cultu orationis, poſtquam tantus eſt ſplendor in ipſa materia. Narrabo ſine multo apparatu quos hoc bello hoſtium populos viceris; quã rupem, quam Rupellam expugnaris; quas procellas, & maria fregeris. Sed

adhuc neceſſe eſt ſcire, quod dicendi initium, quem modum facere debeam: nō quod laudes tuas,quę ſunt immenſę, credā vllis terminis definiri poſſe:ſed ne infinita fiat oratio, ſi in proferendis tuis trophæis,velim ire per ſingula. Sequar igitur in ſcribendo, ordinem agendi tuum, & cùm magnitudinem hoſtis, quem oppreſſiſti demonſtrauero; tùm pugnæ genus exponam, ſeriemque victoriæ.

Hoſtis erat vincendus ille,qui ſuopte ingenio ſemper elatus, nunc certè longo virium ſuarum vſu, & fortitudinis experimento, ſupra modum tumidus, certior ſibi ſemper de victoria, quàm de prælio videbatur. Erat communis omnium ſenſus,Rupellam temeritate,&audaciâ tentari poſſe; nulla arte, aut machinis capi poſſe: quæ hinc arduis quidem propugnaculis, foſsâ præcipiti, pēdenti vallo, continuato aggerę, lentâ palude, molitione multiplici incluſa

eſſet; illinc verò latiſſimo, altiſſimoque freto munita, cui proiectę turres incumberent, & obijcerentur portæ, tranſuerſis cratibus, horrenti ferro, armatis nauibus, feralibus tormentis, ineluctabili catenâ vallatæ: adeò multiplici carcere debuit, antequam moreretur, includi rebellio! quæ ſe virtute tueri non potuit, debuit machinis, & quæſitâ munitione defendere. Quot demētia vallis indiget? ſeipſam innocentia ſine cuſtode tutatur; impietas nullo arcium munimento ſecura eſt. Medijs ſoluta Rupella viuebat in vinculis; ſemper pauida, quia ſemper rea; ſemper de præſidio ſollicita, quia conſcientiâ ſceleris ſemper obſeſſa. Accedebat vis annonæ incredibilis, vini, frumentique numerus ingens, apparatus denique rerum omnium toto ſæculo meditatus. Nimirū omnia ſibi neceſſaria timor putat. Præſtò erat exercitus in Occitaniâ, reliqui ſigno dato in caſtra venturi, palam, & publicè dicebantur.

Subſidiorũ prætereà opportunitates innumeræ,robur Angliæ coniuratæ,præſidiarius miles erat intra mœnia receptus, vt pugnarent exteri, ciues ſine periculo triumpharent. Non obſcura erant iurata ſociorum auxilia, & cæterorum hæreticorum varijs locis factiones; petebatur hęreſeos caput,quiſque manum obiectabat. Procerum etiam quorundã, vt rumor tulit, enormes coniurationes celebrabantur, illius nefariæ ſocietatis tabulæ,perduelliumque ſicariorum adſcripta funeſto catalogo nomina circũferebantur, confœderatorum dignitas (ſi in proditione patriæ aliqua dignitas eſſe poteſt) famam, nomenque ſceleribus colligebat; quẽ deterrebat atrocitas facti, facientis authoritas inuitabat. Immenſas quaſdam habet vires ad perſuadẽdum nobilitas generis. Specioſa ſunt crimina, quę in purpura nutriuntur. Ad hæc infinitis bellorum ſumptibus Regis exhauſtum erat ærarium, nobis tũ claſ-

ſis nulla, quadriremes iampridẽ dimiſſæ, caritas annonæ hoc tempore ſumma, frugum interitus, vrgens fames, graſſantes morbi, peſtis locis omnibus multa: malos premebamus, malis obruti; obſidebamus paucos, omnes obſeſſi; vix licebat viuere, & vincere volebamus. Augebat infinitè ſuperbiã hoſtiũ longa belli experientia; quippequi non ſolùm olim ſæpè, modò cũ Anglis, modò cum Batauis, partim cum Hiſpanis, partim cũ Luſitanis conflixiſſent: ſed & nuper Regis claſſem tũ oceani, tum mediterranei maris copijs inſtructiſſimam duobus prælijs fortiter ſuſtinuiſſẽt. Quis in tãto apparatu Rupellæ ſenſus? Eò deuenerat impudentiſſima ciuitas, vt dudũ cæteris gentibus cladis metũ inferre, regum purpurã, leges, & oracula conculcare; Reipublicæ ſuccum, & ſanguinem exhaurire; cædes, & incendia circũiectis regionibus, & agris obijcere; antiquas Druſiaci prælij, Dionyſiaci, Iarnacenſis,

Mōcontorijque tragœdias renouare facilè poſſet. Tantùm erat in impudentia roboris, tantùm virtutis in ſcelere! Rupella reginam agebat, imperare docta, quæ numquam parêre didicerat: adminiſtrabat omnia ſummâ auctoritate, cœtus prouinciales indicebat, publica comitia conuocabat, militem tùm domeſticum, tùm externum conſcribebat, prouincias, præfecturaſque diuidebat, ius cudendæ monetæ ſibi arrogabat, inurebat ſigillo, ferebat edicta, imperabat pecunias, portoria exigebat, in omnia demùm tyrannico dominatu inuadebat, vt incertum videri poſſet, pluſne Regi per auctoritatem, an ſubdito per crimen, audaciamque liceret. Horrebat immaniter Rupes iſta, celſaque fronte creſcebat in dies, vt ponderoſiùs rueret: periculis ſuperbiam animabat, erigebatur denunciatione bellorum, vel ipſâ ſanguinis ſpecie paſcebatur; decernere videbatur illi triumphum, quicumque

cumque prælium indicebat; maiorque perſuaſione, quàm robore numquam ceſſabat ab iniuriâ, ne cauſæ bellorum interirent; ſcelus alebat quotidiè, vt vel crimine prælia naſcerentur. Quis tandẽ hanc arrogantiam, hos ſpiritus frangeret? neſcit timere, quæ tanta ſperat, neſcit cedere tot victorijs inſtituta. Vbi periculũ, inquit, ſi noluero periclitari? vbi hoſtis, ſi ipſa mihi non fuero inimica? didici vincendo quid poſſim. Sic plena ſui Rupella ſe impudenti ore iactabat.

Mouebat illud nos quidem, cùm nobiſcum funus iſtud domeſticum viueret, penè tamen vetabamur fateri dolorem noſtrum, miſerięque majoris metu, vix licebat in cõmuni miſeria vultum portare fortunæ. Sedebat enim in regni viſceribus virus illud, quod ſine miſerabili pectoris totius laceratione non poterat euomi; quodque niſi euomeretur, Reſpublica non poterat conſeruari. Oppreſſerunt Pannonas Hunnj, Gręcos Turcę,

Italos Oſtrogothi, Hiſpanos Viſigothi, Syrios, & Ægyptios Sarraceni, ſed illorum immanitas cum rebellium hæreticorum furore comparata, humanitas dici poſſit. Ferebamus iugum Franci, quęque cęterarũ gentiũ ſeruis dat Gallia libertatẽ, ipſa ſeruitutem à ſubditis quodãmodò tolerabat, adeò probrum illud imperij, nec ferri poterat, nec auferri. Quid? non deſperat propterea Carolus IX. ſed anno milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo ſecũdo colligit totum robur imperij, floremque nobilitatis, conſcribit numeroſum exercitum, vim tormentorum maximam rotat, immenſos ſumptus facit, Ducem Andegauenſem copijs præficit, qui illo bello Rex Poloniæ electus, fœlici ſceptrorum ordine, venerandum Henricorum nomen, & ſeriem aucturus erat; & ab Sarmatico illo tyrocinio major venturus ad Galliç principatum. Is Rupellam aduolat, caſtra metatur, copias explicat, vrbem

vallat. Proh tempora, quam me labem refricare coëgiſtis! Erat in armis pro rege, regis ipſius frater, Dux prçſtantiſſimus; arma Rex Nauarræ coniunxerat, Henricus ille nondùm magnus, qui & ipſe fœliciter ſucceſſit in regnum: aderãt viri principes Condæus, Contynus, Duces Montiſpenſerij, Guyſij, Aumalæ, Niuernenſes, Longauillæj, Bullionij, alijque toto regno proceres infiniti; accurrerat ex mandato regio fortiſſimus ille Biro cum cohortibus octodecim, turmis equitum ſeptem, machinis muralibus vndecim. Quid prætereà? quinquaginta millibus armatorum Rupellenſes obſidentur, tormentis ſexaginta nullâ intermiſſione murum quatiẽtibus vrbs oppugnatur, parte aliâ ſuffoditur, aliâ quaſſatur: fit labes ingens, & à vetuſto vrbis fonte ad Euangelij propugnaculum, quod vocant, mœnia lacerantur: turris Cognienſis à fundamentis euertitur, nouies in vrbem irrumpitur,

nouies Rupella collata in vnum omniũ ſigna ſuſtinet. Quid tandẽ? cecidit in irritũ totus ille quã magnus fuerat apparatus, ſtetit Rupella nondùm benè degustata, fuſæ obſidentium copiæ, mutilati non pauci, trucidati innumeri, obtrita prima acies, lacerata proxima, territa diſſipataque poſtrema, viri principes multi miſerabiliter cæſi, miſsâ è tormento pilâ Dux Aumalæ interfectus, Dux ipſe Andegauenſis penè illa clade implicatus, niſi excuſſum in illum plumbum, fidelis armiger nomine Vinſius, interiecto corpore recepiſſet, ac demùm vndecim millia noſtrorum, calamitoſâ ſtrage deleta. O rupem hominibus inacceſſam! O formidabilem hoſtem! O inexpugnabilem ciuitatem! qui pugnãtium cumuli! ſed qui tumuli ſepultorum! acceſſerunt innumeri, facilè fuit numerare qui receſſerunt. O rupes! O clades! O funera! illa tamen Rupella, rupes illa, ille victor populus, populus

ille tot ferè palmarum, quot capitum, tibi, Lvdovice, relinquitur debellandus. Híc habes Cannas Hannibal, híc Actiũ Auguſte, híc Ciliciam Alexander, híc Carthaginem Scipio, híc Pharſaliam Cæſar. Accedant recentes omnes expugnatores arcium, & ampullati rerum geſtarum amplificatores, ſuas expeditiones conferant cum obſidione Rupellæ. Verrucam iactant, vnum ſcilicet terræ iugerum. *De quo quis viſo dicere poſſit, vbi eſt?* Oſtendam ſuam oſtentant, illudne receptaculum paucorũ de naui hominum, & exilium piſcatorum? Rhodum inſulam memorant, ſed interceptã, & Chriſtianorum Principum auxilio deſtitutam: Iuliodunum afferunt, ſed vaſto murorum ambitu difficile ad tuẽdum: Melitam prædicant, ſed belli caſibus ſuperiorem: Viennam loquuntur, ſed inexpugnabilem Solimanno: Metas celebrant, verè metas, quas antiquo opere malè munitas, Carolus tamen quin-

tus, centum armatorum millibus fretus, non potuit tranſgredi. Nos Rupellam dicimus expugnatam à LVDOVICO, cęteris omnibus inſuperabilem: Rupellam, inquam, non vaſtam amplitudine, non deſertam infrequentiâ, non preſſam anguſtijs, non rudi defenſam milite, ſed in regni finibus ſitam, confœderatis gentibus finitimam, omnibus belli pręſidijs opportunam, veteri quidem, ſed multô magis recenti munitione formidãdam: cuius portus non ſit accerſitus, foſsâque quæſitus vt Antuerpię; non incommodus, & difficilis, vt Iccius; non periculoſus, vt Oſtendæ; non vaſtus, vt Gratię ſinus: ſed tùm loci naturâ, tùm arte omni firmatus, vt incertum eſſet plus naturæ deberet, an arti, dum ars naturam ſuperaſſe, natura nullum arti locum reliquiſſe videretur. Tantus nimirùm eſſe debuit qui ad arma Regem tantum adigeret; alteri enim ſit inuictus neceſſe eſt, quemcumque LVDOVICVS oppugnat,

qui cæterorum ducum deſperationem in victoriam vertit, & per aceruatos cõfectorum hoſtium cumulos, ſuorum currus agitat triumphorum.

Metuenda quidem erat difficultas cingendæ ciuitatis, procelloſiſſimâ præſertim anni tempeſtate: timendus hoſtilis exercitus, qui aderat è regione Rupellæ, Anglus ille mari cedere neſcius, infinitis naualibus prœlijs, victorijſque ſuperbus: moram feciſſet alteri locus ipſe, qui ſtagnanti palude ſimul inſalubris, atque ſubſidens, ſolus obſeſſuris erat relictus; occurrebat ingenium accolarum, quorum maxima pars, vt erat hæreſis labe corrupta, ob ipſam quoque viciniam poterat eſſe ſuſpecta: commouebant omnes, priſcæ tùm externorum, tùm ciuium noſtrorum hiſtoriæ, qui tot, tãque numeroſis exercitibus inſtructi, toties fruſtrà cum Rupella contenderant: videbat Rex ipſe rebellium horrea cumulari expilatorum populorum com-

meatu, ſpolia prouinciarum in vrbem quotidiè comportari, quodque grauius erat, non vno prœlio rem poſſe confici, ſed locum, ſtagna, paludes, æſtuaria, turbines, imbres, procellas, terras, maria, deſperatoſque rebelles, eſſe ante ſuperandos, quàm Rupellâ potiretur. O difficultates immenſas! ô inextricabiles ſeries prœliorum, laboreſque perpetuos! quem non iſta moles rerum oppreſſiſſet, quæ Regis animum omnibus difficultatibus celſiorem erexit. An putatis hoc aſpectu negotiorum, bellorumque nexibus eſſe commotum? audite quæ dixerit, dicturi ſeculis quæ audiſtis. Ibo, inquit, ibo maioribus meis maior, & nobile poſteris argumentum, tulit ſuperior ætas, quod ſequutura non feret; pereant, aut pareant quos Deus noſtro ſubiecit imperio; ad pedes cadat, qui mecum ad manus venerit, & infœlix congreſſu, nobilitetur interitu. Hæc oracula lituis, & buccinâ commutauit, conclamatum eſt,

ad arma, contractus exercitus, Rex ipſe nondùm è graui morbo receptus, cum lectiſſima nobilitate fudit ſe Pariſijs, militem rapuit, Rupellam aduolauit, tenuit, cinxit, perdidit. In quo quid primũ nos mirari iubes Imperator, exordium belli, an exitum? celeritatem aduentus, an conſtantiam obſidionis? hoſtis audaciam, an fortitudinem tuam? vtrumque certè ſtupore digniſſimum, niſi quòd teneor promiſſi reus, & neceſſe videtur ſeriem recitare totius belli, cuius difficultatem expoſui: nos ſatis, ſuperque hoſtis audiuit, te videat aliquando; gaudeat Rupella de robore, dùm te intueamur hoc altero orationis loco, de illius contumacia triumphantem.

Erat, vt diximus, conciſus æſtuarijs locus, in quo vno caſtra metari Rex poterat, paludes interiectæ admodum inſalubres, cœlum craſſum, ſolum lubricũ, ſtagnum mutum. Proh ſuperi, per quot bella, ad vnum bellum eſt ventum! Quo-

ties certatum eſt, vt ſemel certare liceret! Stagna oppugnauimus primùm, antequam procellas expugnaremus; hæſit in palude noſtræ militiæ rudimentum, vt in Oceano victoria tota conſiſteret. Solum arriſit diſciplinæ, cœlum affulſit victoriȩ, locus ipſe viſus eſt dediſſe locum virtuti. Caſtra montibus vallauerit Hannibal, Tamerlanes in vrbis modum ædificarit, Attila militaribus pellibus obruerit, ſarcinis Græci, curribus Germani, teſtitudine Romani ſe texerint: tu, Rex inclyte, qui nolebas ſuffurari victoriam, in aperto campo ſediſti: In hác, inquam, æquatâ planitie, noſter explicatur exercitus, vt hoſtis implicaretur; Inferuntur ſigna, ne lateret aduentus, vrbs ex itinere ſalutatur; adeò expetebatur. Dum hȩc gerũtur, miles ſortiri vultu perduellẽ, terrere geſtu, ſpe ipſa diripere. Nutaſti, credo, furioſa rebellio, cũ te foris Ludovici iustitia, domi conſcientia ſceleris obſideret, impalluiſti quæ ruborem amiſe-

ras, nunquam alba magis,(quippe te vrbem Albam prædicas,) quàm cùm alba Imperij lilia ſuſpexiſti. Sed quò à Rege diſceſſimus ? imo verò quò Rex diſceſſit à nobis? auolauit celeritate victoriæ, en iam toto Rupellæ ambitu ſe maieſtas illa diffudit. Virtus nullis limitibus continetur, ſed impatiens clauſtri, vltrò ſe iactat,ſui nominis,& numinis explicatrîx. Parũ fuerat ſcilicet labore ſuperaſſe loci naturám, niſi artẽ victor noſter ingenio ſuperaret. Totâ igitur continenti propugnacula iubet excitari,aggeres extrui, vallum duci,triumque leucarũ circuitu, Rupellam foſſis iuxtà,& interpoſitis ſtatiunculis, ad communicationẽ armorũ circumſcribi.Sequuta eſt Ducis imperiũ celeritas operis inuſitata, hic vallum ferre, ille cæmenta conuehere, lapideſque portare, palum alius defigere, alius humum egerere,ceſpite moliri tectum,fingere, inducere, cumulare, exaggerare; ſui quiſque gradus obliuiſci,dignitatem

labore metiri, meritum opere, maior ille prædicari qui actuoſior, ille præfici qui plus aliquid perfeciſſet, pro ſe quiſque demùm contendere ne illo laboris certamine vinceretur. Addebas interim fatigatis alacritatem, humaniſſime PRINCEPS, omnium onera vultu portabas, laborem nutibus ſubleuabas, opus laudibus compenſabas. Quid extuliſtis tantopere priſca monumenta Dionyſium, quòd ſexaginta millia operarum exerceret, cùm mœnibus areas Syracuſanas ambibat? quid Neronem hiſtorici, quòd humeris corbem ferret, cùm Iſthmum Corinthiorum perfodiebat? quid Caracallam annales, quòd ſemper laboris initium faceret, cùm in caſtris agebat? quid Manuelem Comnenum Græci, quod ſaxa veheret, cùm Dorylæum renouabat? quid Conſtantinum Romani, quòd terram foderet, cùm magnificentiſſimi templi fundamenta iaciebat? LVDOVICVM habent Galli, qui ſingulis

militibus adlaboret, tantùm ipſe conficiens operis, quantùm imperet vniuerſis: architectus in opere, miles in vallo, dux in agmine, vbique Auguſtus. Sed, vt video, dedignaris hanc laudem, ſapientiſſime REX. Tua tantùm eſſe putas, quæ tecum nullus alius fecerit; mauis ferre virtutis, quàm laboris encomium, illa in te egregia, hic tibi communis cum milite fuit. Pugnauerat Imperator ingenioſâ compoſitione caſtrorum, reliquum erat vt diſciplinâ, & ordine militię triũpharet; ſcripſit ergo militibus ſuis eas leges, quæ vt ſibi ſcriberentur contendere ipſi debuiſſent; docuitque priùs vincere morum integritate, quàm firmitate neruorum. Et quidem quiſquis in hæreticos pugnaturus eſt, debet virtute, quàm manu certare validiùs. O nouam bellorum faciem, nouumque genus oppugnationis! hactenus creditum erat peruerſo, & præpoſtero præliorum vſu, bellum ſine cæde, ſine facinore, ſine cõ-

tumeliâ numinis geri vix poſſe; ſed ex quo noſtrum militem vidimus à cruore, à libidine, à conuitio tàm alienum, credi cœpit inter ipſa arma, locum eſſe virtuti, ſcelusque non ſtipendiarium eſſe belli, ſed voluntarium adminiſtrum arbitrij. Quid quod totum exercitum concolori veſte donauit, vt qui corporis cultu ſimiles eſſent, ſolo animorum ornatu diſtinguerentur, & quantùm alij bombyce, & purpurâ nitere amant; tantũ ipſi virtute cęteris eminerent: Ibant olim milites in aureâ veſte ſub Antiocho, in pictâ chlamide ſub Sertorio, in purpurâ ſub Cleomene, in expolitis armis ſub Cæſare, in rubenti ſagulo ſub Artaxerxe, in candenti tunica ſub Cyro, in ſcuto puniceo ſub Ageſilao, in fibulatis auro caligis ſub Aureliano, in amictu argenteâ cruce ſignato ſub Conſtantino: Ierunt noſtri ſub Lvdovico, in veſte non ad delicias molli, non ad pompam ambitioſâ, ſed ad militare robur, &

pugnã accinctâ,ferro, nõ auro miles indiget, bellũ ardore geritur,non nitore.

Intereà dum veſtem militum contẽplamur, nudata eſt ſuis arboribus, vitibus,hortis, ſegete, ſepibus tota quæ ad Rupellam eſt planities, diſtributus in claſſes, & manipulos exercitus, defixa ſigna, obtentæ pelles, ſubſtructa longo ambitu propugnacula duodecim, inter ſe foſſis continuata; diſpoſitæ ex interuallo,vigilib⁹, & excubitorib⁹ ſtationes deſcriptione multiplici, rotundæ, quadratæ,extãtes,depreſſæ,proiectę, ſubductæ,lunatæ,cyclicæ,hemicyclicæ,triquetræ, quadrangulares, variæ : perduellis denique ciuitas omni à terra aditu prohibetur,cauendum eſt tantùm, ne euadat Oceano. Nondùm, vt fatear, quâ parte vaſtiſſimo ſinu alluitur, concluſa erat, ſed adhuc ſedebat in portu, quia portum nõdùm claſſe tenebamus; quãuis enim ex vtroque littore fortiſſima caſtella obijcerentur, vnde multa vno

ordine tormenta in nauigia detonarét, peruium tamen erat mare; & facile vltrò citròque commercium. Quis hanc Rupellenſi eripiat facultatem ? Venerant quidem ſuppetias exteri, vt hoſtem ab inſulis noſtris expellerent, ſed ſeriùs appulerunt, ſiue quòd grauiores naues ducerent, ſiue quòd obſeſſam inſulam (quã Rèam eſſe omnes intelligunt) vnus LVDOVICVS IVSTVS poſſet abſoluere. Etſi verò noſtra fœlicitas inuidit illis victoriæ gloriam, hòc tamen fortiſſimi iudicandi ſunt, quòd ſoli mare tenuerint, quòd eos non expectauerit Anglus, quòd nullus obſtiterit; & qui tardiùs veniſſent, priùs vicerint hoſtem, quâm viderint. eſt inexperti temerè in negotia ruere: lentè feſtinare, ſapientis. At at, dùm iſta præſidia moras trahunt, tenet Oceanum Rupellenſis, eripienda ſunt illi maris effugia. Hùc agite veſtros myoparones, minutiſſimoſque pontones Armorici, hùc ſcaphulas, & lẽbulos Aqui-

Aquitani; hæc aphractula, & actuariola Cantabri; plus Gallus poterit in liburnis, quàm in rotundis, & conſtratis nauibus Anglus. Ita factum eſt, non ſine omnium ſtupore, nauigiolis, lembulis, myoparunculis, vectariolis, celocibus, celetibuſque curſorijs mare tenuit LVDOVICVS annum ipſum pugnare paratus, ſi hoſtem is animus habuiſſet. Quis credat epibadibus cataphractas, lintribus roſtratas Britannorum claſſes ſuſtineri potuiſſe? Fuerit illud ad fortitudinis ſpecimen, erit quod ſequitur ad terrorē.

Non ſatis erat claſſibus inſultaſſe, niſi inſuper inſultaſſet Oceano: machinatus eſt igitur aliquid, quod homines ſatis mirari non poſſent, ipſa maria pertimeſcerent. Intelligitis quò mea ſpectat oratio, iàmque ſuſpicitis ædificatum in æquore vallum illud, carceribus frænatos impetus indomiti hactenus pelagi, ne rebelles à iugo ſe liberos forè putarent, vbi mare libertatem amitteret. Quis po-

ſterorum cùm legerit, humano conſilio factum putet? quis perduellium cùm viderit neget pelagus iuſtitiæ ſtipendijs militaſſe? quis barbarorum cùm acceperit, teſtes oculos non adhibere volet ad fidem? Illi ipſi qui quotidie videbant formidabiles illas moles, qui pedibus calcabant, qui militares in illis excubias agebant, ſuis ſenſibus non credentes eò laborabant perſuaſione pertingere, quò Regis fortitudo peruenit. Iacienda moles erat quæ totum ſuſtineret Oceanum, nec ventorum quaſſata turbinibus, nec fluctuum aſſultibus verberata, nec æſtus inundationibus ſuperfuſa, obrutaque titubaret. Pij principis erat hoc patrare miraculum, nemo id ſi maxime vellet, præſtare potuit, pręter LVDOVICVM XIII. qui primus voluit, quod potuit ſolus. Mare impatiens operis videbatur, niſi immenſi laboris patientiâ victum eſſet; diſceretque per gradus ſubigi, & ſęuientis freti imclementia imperioſo fræno

coërceri. Vnius numinis eſt mutare ſedes elementorum, æternoſque rerum curſus obice temporario ſiſtere: paret Deo natura omnium parens, cæteris hominibus imperat. Summa erat altitudo maris, ſed altius adhuc Regis ingenium; rapidus vortex, ſed ſtabile conſilium Ducis; dubij caſus, ſed certus, & conſtãs militis animus; varij vndequaque metus, ſed vna omnium ſpes, facilius eſſe noſtro Principi, quæ vellet efficere, quàm quæ efficeret velle, qui rerum ſucceſſus ſua voluntate definiens, etſi maiora quàm cæteri omnes feciſſet in Galliâ, fecerat tamen ſemper minora, & minora viribus ſuis. Quid? iaci cępit illius prodigij rudimentum qua parte fretum erat anguſtius, ſatis longo tamen interuallo ab vrbe diſſitũ, ne ſi remotius eſſet, architectorum laborem vinceret profunditas aluei; ſi vicinius, labore hoſtium vinceretur, & noceret propinquitas teli. Principiò igitur defixæ ſunt ad continendam

futuram ſtruem parte omni trabes ingentes, aliæ tranſuerſæ, & decuſſatæ, vt demiſſos lapides ingenioſis quaſi brachijs amplecterentur; erectæ aliæ, vt primos impetus frangerēt, vndas ſupercilio deterrerent; quædam in quadrum ductæ, commiſſęque quadrando, ſtabiliendoque operi, quædam in propedem, talumque proiectæ, vt illa machinarum decliuitate, mollique deiectu clementiùs fluctus exciperentur, ipſoſque inoffenſos, inoffenſa molitio refunderet pelago. Ingeſta ſubinde generis omnis ſaburra, maxima vis lapidum temerè iacta in profundum, ſuperaddita cumulo vægrandia pondera, nondùm tamen oppleri potuit barathrum, ſed dum helluatur accepta, nouis pabulis inhiat, quin ponderibus attollitur, effunditur, & amplificatur in vinculis: inſaturabilis, nempè quædā eſt fames, inexplebilis alueus, & aluus Oceani, parte omni fauces aperit, quà pabulum obieceris, hâc vo-

rabit, & ſaturitate voracitatem accen-det. Quis illius intemperantiæ modus ſit, & finis difficultatum? oppoſita qui-dem fluctus eluctabantur repagula, ſed adhuc ſoluta machinatio ſine compagi-bus erat, ſine commiſſurâ, ſine cęmẽto, ſuis tantum librata, firmataque ponde-ribus; hiabat malè materiatus murus, aquas tranſmittens; conferti ſine ordine lapides cum fluctibus voluebantur, & trahebantur in præceps; temeraria de-mùm, & indigeſta illa ſubſtructio, nullo nixa fundamento, hoſti riſus ciebat, me-tum afferebat militi, animos addebat Regi, qui malit cum naturâ luctari, quã cum fortuna triumphare. Neque verò diu ſtetit ſine nexu fabrica, ſed ſeipſas aquæ prodiderunt, quæ dum ſe in rimas ſaxorum inſinuant, & crudum parietem interluentes tentant inconditam laxare compagem, ſecum cœnoſam vliginem conuectabant, & luto quouis glutine tenaciori congeriem aridam officiosè

adſtringebant: peruium murum reperęrant, ſed aquis ſuccedentibus limo incruſtatum relinquebant: tranſibant fluctus nunquam redituri, & rimas implebant, qui labes facturi videbantur immanes. Quid porro? Hactenus ſucceſſerat labor, ſed (vt fert natura magnorũ operum) difficultas creſcebat in manibus, & quæ fuerat initiò maxima, major erat in progreſſu: Etenim quò magis ab vtroque littore molitio recedebat, hòc gurges altior erat, & quemlibet aggerẽ vaſta vorago ſorbebat auidiùs, ęſtus ipſe turbulentiùs agebatur, inſana fluctuum volumina medio alueo atrociùs bacchabantur, noſtraque repagula quaſi ſibilis explodebant, mugitibus indignabantur. Iam deficiebat materia qua tàm ingens charybdis impleretur, & niſi latomiæ fuiſſent ſupra quàm credi poteſt vberes, & fœcũdæ, periculum erat ne lapidum penuriâ fabrica noſtra penderet, ſed tàm diues vena fuit, vt ipſa ſaxa ſub

manum, ferrumque ſoboleſcere viderentur. cæduum eſſe dixiſſes lapidum nemus, quod depaſtum ſylueſceret, grandeſceret imminutum: Hac tam fertili, & copioſâ officinâ fretus maturare cœpit Imperator obſidionem aquarum, lapidicinas recentes aperiri iubet, nouas rupes exſcindi, omni contentione opus vrgeri, conferri fragmina montium, ſyluas adhuc ingeri, totas terras vndis inferri, glebas ſaxis, ſaxa aggere, aggerem nemore, nemus ſcopulis, ſcopulos montibus aceruari, obuiam igitur materiam pro ſe quiſque rapere, molaria pondera in mare voluere, terræ penetralibus pelagi viſcera ſaburrare, elementum elemento confundere. Stetit illa tandem vaſta, operoſaque ſubſtructio, veluti porticus toto eminens pelago, continenti ordine fabricæ, niſi quod in medio ſalo apertus erat tolerabilis aditus, ne omninò maria deſperarent. Nolebas enim prohibere, REX PRVDENTISSIME

ne fluctus laberentur vlteriùs, ſed cohibere rebellionem, ne iterũ elabi poſſet; duxiſti quippe ab vtroque littore molitionem directam,ſed medio alueo pendére iuſſiſti abruptum opus, aggerēque continuare noluiſti, vt omnes intelligerent, non quantùm poſſes, ſed quantùm velles feciſſe te, qui poteras æſtum frænare quà iuſſiſſes, cui viam faceres quà volebas: Iter vndis reliquiſti, vt rupto muro contumacem vrbem cumulati fluctus inuadentes, pergerent ad rebelles tuæ fortitudinis nuncij, ſpumantique fremitu loquerentur,quàm ægrè, ſinuoſèque tranſiſſent:Quanquam enim medio moles hiaret Oceano, defendebas tamen interuallum illud, multiplici lignearum machinarum ordine, & hinc quidem quà ſe mare latiùs aperit, longâ ſerie candelabrorum, vt vocant, naufragijs prçlucebas:Inde verò quà itur in vrbem, demerſis onerarijs, iunctoque nauium inædificatarum rudente, hiatum

incluſeras, vt nullus accederet, qui firmitatẽ operis non probaret, ibique fortior eſſe videreris, vbi vel robur muri defeciſſet. Sic mare nauibus, fræno, machinis, obice, milite, ponderibus tenuiſti. O conuulſos cardines rerum! O domitas naturæ vires! O humana miracula! hæſit in lubrico firmiſſima moles! non fluctuauit impoſita fluctibus! vortices fregit ipſa non fragilis! ruentis pelagi fremitus audijt ſtatio ſurda! quæ dum obluctatur oceano, argumentum furoris eſt hoſti, & exemplum conſtantiæ militi. O nunquam audita prodigia! ſtant aquæ! fluctus ipſi pendent! credo admiratione librati, contra natant terræ, non nutant tamen, ſed in naufragio portum tenent! Noſtri milites pedibus ire, quà nulla præceſſit exemplo, nulla ſequutura ſit ætas ingenio! tormenta rapere quà vortice rapitur vnda citatior! excitare tempeſtates in ſicco! portum in tempeſtatibus collocare! ignes in aquis ac-

cendere! terris maria ſociare! Eſt adhuc in iſta oppugnatione, quòd plura quàm expectaremus regem perfeciſſe miremur, nec illis ſimilem extitiſſe, qui nihil detrectent, dum nihil impleant operis. Satis erat nobis, ſi ſuperioribus annis prætendi freto catena ferrea potuiſſet, quæ maris commercio interdiceret hoſtibus: vt autem Rex tot onerarias in mare demergeret; vt tot muralibus machinis, miſſilibuſque littus vtrumque defenderet: vt trabes illas ſolidiſſimas nexis capitibus excitaret; vt crudo aggere, glebiſque ſtructilib⁹ tam firmũ luctamen procellis obijceret; vt ſuper his molibus, fluctuantique vallo ſuũ armamentarium collocaret; vt ſine claſſe, claſſem Anglorum, claſſem vndarum, claſſem turbinum retardaret, nullus auſus eſſet optare, Rex ſolus votis omnibus major reflãtibus licet Aquilonibus, & contra nitentibus fruſtrà tempeſtatibus perficere potuit. Quoties enim procellas

infremuiſſe putandum eſt, & immanes aquarum moles noſtris molibus oppoſuiſſe? vt canes, ſic fluctus obiectis lapidibus adlatrabant; morſu inuadebant, ſed inani; Irruebant odio turbulenti, recedebant metu exalbeſcentes, & ſpumei, viſo hoſte timidi, qui ante pugnam tumidi ferebantur. Alij repulſam iniquè ferentes, immani ſe ſupercilio tollere, vallum ſaltu tranſmiſſuri; alij verſo in ſuccedentes vndas furore, eas vorticibus abſorbere, tardare, & fugare ſe inuicem, vt poſtremum agmen in bello ſiſti, fugarique ſolet, cùm fractum primum occurrit: Illi feruere acriùs, & toties victi, toties rebelles, renouare conflictum; Iſti demùm deſpondentes animo, ſe victrici moli ſubmittere, & tumore in reuerentiam mutato libare oſcula, blandiſque illapſibus adulari. Scio multis olim fluminibus impoſitos pontes, & ſæpe calcatam à magnis imperatoribus aquarum eſſe ſuperbiam, ſed hi omnes aut in ope-

re ſtatim, aut breui ab opere corruerunt. Iunxit Helleſponti quondam anguſtias connexâ claſſe, celebris ille Perſarum ductor, ſed quid factum illud habet miraculi, cùm hæc ſit natiua claſſium ſedes? ſimili nauium contabulatione Baianum ſinum ſtrauit tertius ab Auguſto imperator, ſed vtrum maius videtur, puppes intuliſſe, vel terras Oceano? fecit in Mundâ flumine Iulius Cæſar, ſtrage cadauerum aggerem, ſed ipſi fluctus mutauere colorem ſuum, illum obicem erubeſcentes: Adijt quoque Tyrum Alexander nauigabili ponte iuncturus inſulam continenti, ſed diu fluctuauit illud opus ſine fundamento, idque ſemel hoſtis incendit, non ſemel æſtus abripuit: Legimus etiam ſaxeis pilis caſtigatam à Traiano, & Conſtantino Danubij, Rhenique ferociam, ſed arduum non eſt fluuijs ſilentibus inſultare: aquas Baïas ad Aruernum lacum deducere tentauit Nero, ſed hoc potius conducti foſ-

ſoris inuentum eſt, quam Romani imperatoris, qui tantillo tamen negotio victus, opus abiecit. Vni quippe LVDOVICO conceſſum eſt ex omnibus hominibus, non accerſere riuos, non foſſas ducere, non aquas auertere, non pontes iungere, non naues copulare, non paludes exhaurire (in quo quæ poteſt eſſe tanta victoria?) ſed ipſos fluctus quàm ſpurci ſunt, maria quam procelloſa, tempeſtates quàm turbulentæ, obice facto concludere. Velit fortaſſe in laudis iſtius partem Maximianus imperator accedere, quem Rhetor Belga neſcio quis, Galliarum vrbem portu inſignẽ oppugnaturum, defixis in ſinus aditu trabibus, ſaxiſque ingeſtis, inuium nauibus locum reddidiſſe commemorat: at illa clauſtra (vt eiuſdem rhetoris verbis vtar) qui primus inſiluit æſtus, irrupit; totaquè hæc obiecta fluctibus moles, quaſi ſigno dato, ac peractâ ſtatione dilapſa eſt. Nefas eſt autem ſimile quid-

piam de noſtri principis opere ſuſpicari, ibit miraculum iſtud ad poſteros; ſeſeque ferent immortali fronte noſtra repagula, fortiora procellis omnibus, ipſoque profundo profundiora. Optarint maiores noſtri, vt iſtud aliquandò fieret, quod ipſi facere nequiuerunt: ſcient nepotes fieri poſſe, quod factum eſt: furoris ſui terminum inuenerit pelagus, terminus hic, terminum non habebit: monumenta fient, poſtquam clauſtra eſſe deſierint: pœnas qui viuunt rebelles ſentient, qui venturi ſunt aliquando, pertimeſcent: docebitur omnis ætas ſponte verti elementa, vt rebellionem euertant; ruere fluctus, vt hæreticos obruant, qui pati noluerint Regis imperium, quod mare ſuſtinuit.

Sed parco prædicare victoriam, quãdiu cum hoſte pugnatur: Ecce enim Anglus turbat adhuc, quantùm ſuperiori bello ad Ream inſulam imminutus eſt viribus, tantùm creuit audaciâ, ſu-

perbus dum corruit, animoſus dum multatur. Nondùm ſe à proxima clade receperat, cùm victorijs noſtris inſtitutus ad prælium tentauit ſemel atque iterum noſtras vires primò facta excurſione, tum ſimulato impetu conatus perrumpere maris repágula. O Stolidum, & Abderitam! quaſi cum firmiſſimo muro, cum numeroſiſſimo exercitu, cum potentiſſimo Rege, illum ſuſtinere non poſſemus, cuius claſſem antea ſine nauibus fregeramus. Quanquam vt video, furore rebellium ad iſtam impudentiam animatus eſt. Erexerunt enim pro muris, proditores patriæ Rupellenſes, vexilla Britannica, o infamiam! victos, victi ipſi vocarunt in auxilium. o dementiam! Lutheranos Caluiniſtæ! ciues exteros! Galli Anglos! o deſperationem vltimam! ea vos ſigna ſuſtuliſſe (nefarij deſertores) quæ recèns noſtro militi ludibrio fuerant! ſcilicet illa vos oportuit explicare, tùm vt barbarorum eſſe, non Franco-

rum illud ſcelus oſtenderetis, tum vt Rex noſter duos hoſtes vno bello conficeret; ſic enim viſus eſt eodem tempore Gallos in Anglia, Anglos in Gallia vincere. Venit fulminaſter Anglus, ſtetit in conſpectu citra ictum tamen, quia ferire noluit, ſed aſpici: proſpectâ noſtrâ mole hæſit attonitus, illàc ſuos milites aditum inuenturos non credidit, quà vix ipſi fluctus viam haberent, ratus occluſum eſſe nauibus mare, patere naufragijs. Explicate tandem Britanni conſilium veſtrum, quæ cauſa aduentus fuit? quæ tam diuturnæ moræ? quis arcanum illud aperiat? aduolaſtis celerrimè, diutiſſimè ſtetiſtis in anchoris: vela explicuiſtis, animos contraxiſtis: ſigna multa, ſignifer nullus apparuit: Leopardos vidimus in vexillo, lepores experti ſumus in prælio: quàm ſimiles vobis, Angli, quàm veſtris nauibus diſſimiles extitiſtis! vos animo pumiliones, illæ coagmentatione proceræ, hoc ſolum habui-

ſtis

ſtis cum illis ſimile quod illæ tardæ ad motum erant, vos ad prælium tardiores: Ænigma fuit aduentus veſter, planè ducendi fuerant diuinatores qui ſoluerent. Alij non naumachiam, ſed Bacchicam expeditionem eſſe dicebant vino Aquitanico metuendam, in qua plus meri fundendum eſſet, quàm ſanguinis: Alij viſendæ obſidionis, alij orandæ veniæ gratia, nemo prælij cauſa veniſſe ſuſpicabatur. Qui ſemel fractus eſt hoſtis cõtemnitur, non timetur: ac niſi prædones in noſtras inſulas emiſiſſetis, dubitare potuimus eſſetne hominibus vacua claſſis veſtra, quæ in oceano velut in mari mortuo iners, & otioſa conſiſteret. Puduit illos tandem ignauiæ ſuæ, reuerti in Angliam ſine vulnere noluerunt, facturi plagis fidẽ audaciæ. Quis eos fortes putaret, niſi prouocante hoſte pugnaſſent? quis cum Gallis crederet contendiſſe, niſi vulnerati redirent? Simulachrum ergo exhibuere prælij, quod vt magnum

non fuerit, ſuit tamen honorificum nobis, Rupellenſibus, Britanniſque fatale: deduxere naues in aciem, explicuere vexilla, machinas diſpoſuerunt. Gratulari ſibi tam beatam diem milites noſtri, ſe victores dicere, ex quo pugnare liceret, increpare tarditatem hoſtium, votis occupare conflictum, equites littus tueri, pedites molem: alij Rupellenſibus opponi, quj exciperent erupturos: alij ad Anglos pręmitti, qui ſegnes irritarent: quid? laceſſitus Anglus celoces incendiarias, ipſe frigidus in nos miſit: ſignũ dedit buccinâ, ſed receptui: tonitru tormentorum edidit, quanquam non ſurdi eramus ad pręlium: fragore pugnauit, & ſibilo, ſed contra ventos: bombus fuit pręterea nihil. Tormenta audiuimus, non ſenſimus: ignes aſpeximus, ſed fatuos: fumum vidimus, ſed qui nobis ſplẽdorem afferret, hoſti eliceret lachrymas: ardebamus animo, dum pice, ſulphureque lucebat: lucebamus in armis, dum

Andabata pugnabat in tenebris. Quid tu intereà, LVDOVICE? quâ diligentiâ ſimulanti pugnam Anglo occurriſti? quâ prouidentiâ tot naufragos ignes auertiſti? quâ prouidentiâ terrâ, marique legiones inſtruxiſti? quàm aptè librari machinas, quàm opportunè diſplodi imperaſti? quàm vnus fuiſti, quàm multiplex? quàm diuerſus in vno, quã vnus in omnibus, cùm ſimul Anglos laceſſeres, ſimul Rupellenſes obſideres, ſimul de vtriſque triumphares? Ecquem verò nobis de tua ſalute metum iniectum putas, cùm tot periculis caput obijceres, & tuo capite ſalus totius Galliæ verteretur? Meminimus militi ſpeculam tibi editam molienti, vnde citrà periculum periclitantes videres, iratum imperaſſe te opus illud continuò deſtrui, cùmque omnes à te deprecarentur periculum, addidiſſe. Nolle te æſtimari de milite, nec per quæ triumpharent cęteri, vincere: ſed per quę ipſe vinceres, cęteros in otio triumpha-

re. O ſi animus ille pugnaſſet! quæ hoſti vulnera, quæ exempla militi, quę argumenta dediſſet hiſtoriæ? Sed qui hunc ardorem aſpexit,incendium timuit,imò tuo vnius conſpectu ſubactus hoſtis receſſit in fluctus, ne ſi appuliſſet, pateretur in terra naufragium.

Quid ad hæc fœdifragus Rupellenſis, toto mari prohibitus,terris omnibus depulſus, orbe concluſus anguſto, & orbe excluſus vniuerſo? quas reſtes iugulis attẽperabat? quas in mari voragines ad prę cipitiũ veſtigabat? Imminebant vrbi per gyrũ duodecim horrẽda propugnacula, quæ terrerẽt aſpectu,fulminibus tererẽt: cernebãtur tumulis impoſitæ longis ſuſpectibus ſpeculæ:ardui foſſarũ anfractus deſcẽſu ipſo difficiles, aſcenſu inſuperabiles occurrebant:videbant incluſi perduelles enormia ſibi quotidie parari ergaſtula, ſtataria caſtra dies lætos in pellibus ducere, diſpoſitas eſſe omni parte excubias: objiciebantur pro lorica ca-

ſtrorum munitiones lunatæ, cęmentitiæ gerræ, crudæ opere ceſpitio ſubſtructiones, caſæ ſubterraneæ, valla protuberantia: patebant liliata Galliæ ſigna, quæ vel ſuo candore perſtringerent rebellium oculos: ſuccedebant ſibi maiori portento, quàm fide continuata miracula. Prętereà nulli acceſſus, niſi ad pugnam; nulli exitus, niſi ad exitium; nulla colloquia, niſi ad deditionem faciendam; miles vndique, & vndique miles: arcem foſſa, foſſam vallum, vallum ſpeculæ, ſpeculas ſtatio, ſtationem deſperatio, deſperationem furca vno mortis tenore, ordineque fatorum excipiebat: tenebantur denique foſſis, aggere, vallo, ferro, cuneis, agmine, quid facerent? ſed hæc tantum mali præludia. Accedebat vltima fames, telum quo nullum eſt, in bello crudelius, quia ſimul ignauè, & atrociter perimit. Iam commeatus omnis erat abſumptus; herbarum fibris ſolati erant inediam; radices in hortis, mu-

res in rutis cęſis domorũ, canum, equorumque morticina defecerant in ſtabulis; frixum, elixumque atro iure corium, & maceratas ocreas deuorauerant; letales venenorum ſuccos in cibum verterant; in delicijs erat cicuta; auro toxica vendebantur; citrà pretium erat quod citrà horrorem dici non poteſt, difficiliùs erat viuere, quàm perire: & in funeſto illo mortis, vitæque confinio, nec viuere licebat, nec mori. Nihil tam præſens quàm fatum, nihil tam remotum erat: longa tabe longiora crimina multabantur: vita trahebatur ambage malorum, & multiplicatis funeribus multiplicabatur in pœnam: mors deniquecum vita conſenſerat, illa vt votum, hæc vt ſupplicium fieret. Tam miſerè hæretici viuunt, tam ægrè rebelles intereunt. Reptabant in compitis homines ſtrigoſi, macilenti, capulares, ſine carne pelles, exanguia ſilicernia, tenues vmbræ, imitationeſque viuorum, pallida

mortis exordia, inanes corporum folles, oſſium malè congeſta compago, continuati oſſibus nerui, vacui vẽtres, & queruli; viri, non iam viri, ſed ferales hominum laruæ. Malè omninoſus erat occurſus ciuium, creſcebat mutuo aſpectu calamitas, dum quiſque legit exaratam in alterius fronte capitis ſui ſententiam, & tanquam in mortis ſpeculo, imminentis funeris imaginem intuetur: alter alteri mœſtum diuinæ vltionis fiebat exemplum: Se morti occurriſſe putabat, qui in fratrem inciderat: omnes longâ macie torridi videbantur, multati reorum vultus, cadaueroſæ frontes, recedẽtes oculi, conſutæ genæ, ieiuna labia, otioſi dẽtes, & longi, ſubductum mentum, hiantes fauces, & aridæ. Digni erant tali ieiunio ieiuniorum noſtrorum irriſores. Quid plura? vel ipſa mors viſa eſt laboraſſe fame, ita ventre inſaturabili omnes helluabatur in vrbe: funeribus funera cumulabantur: mors deſierat eſſe terrori

ciuibus, quam vſu quotidiano, domeſticáque conſuetudine familiarem habebant: timore ſublato deſperatio ſuccedebat: calcabantur temerè, & ſine horrore mortuorum acerui: non lugebant aliorum mortem, qui ſuam expectabāt: nihil filius patris obitu mouebatur, quia naturam fortuna mutauerat. Vnum omnium votum perire citò; metus longiùs viuere; ſolatium quàmplurimos ſocios mali futuros. Proiecta iacebant intereà, in ſepulchralibus vijs ſine ſepulchro cadauera, & nudâ humo, nuda oſſa voluebantur: cælo tegebantur corpora, quorū animæ apud inferos flammabantur: domus in ſepulchra tranſierant, tamen erāt omnes inſepulti: nulli qui efferrent aderant, ſoli occurrebant qui efferrentur: hæredes morientibus nulli, nihil ipſis etiam vermibus iure funerum relinquebatur: qui bonis ſuccederet nullus erat, malis vniuerſi ſuccedebant. Præthereà dicebatur receptos Anglos eô veniſſe fu-

roris, vt vel cruentis hominum artubus paſcerentur: ferales neſcio quas matres, quo effuderant vtero, eodem filios recepiſſe: alios corpus ſuum aluiſſe minuendo: inuentum eſſe puerum qui famem crudis demortui fratris carnibus ſatiaret: ſalita eſſe diſtractorum quorumdam militum membra, ſimiliaque voracitatis portenta occultè memorabantur. Rupella denique in carnarium verſa erat: veros Tydæos, & Menalippos, renouatas Buſiridis aras, furioſaque Diomedis præſepia videbamus. Nulla in vrbe ſalus, quot ciues tot Sãdapilarij, tot Maſſagetũ popę, tot carniuori Cyclopes, tot eſſe funeſti carnifices credebãtur. Hic amiſſum filiũ in mortuorũ aceruo quaſi publico ſpoliario quærere; hic enectũ fame abijcere; hic diſcerptum, & laniatũ ſuſpicari. Omnes denique plus caninam libidinem dentium, quàm mortem ipſam, famemque timere. Quid, inquam, facerẽt? in reſtim rei ſumma redierat; ſola ſupe-

rerat obſeſſo, aut clementia principis, ſed noluit experiri: aut proprij ferri voluntarius rigor, ſed clam perire non meruit. Vbi grandes illi ſpiritus, quibus noſtros exercitus difflare poſſe credebatis Hæretici? vbi folles illi minarum, magnificæque verborum pompæ? vbi ſupercilium illud, cui tantæ victoriæ, tantęque tragœdiæ nitebantur? O rerum conuerſiones! ô improuiſam calamitatem, tantis tamen criminibus debitam! ô famem! ô furorem! ô lanienam! Fidẽ iam habeo annalibus, cùm Cambyſis exercitum referunt eò fame fuiſſe compulſum, vt decimus quiſque miles ſortitò mactaretur, ferculum inhumanum futurus: non inficior eò veniſſe calamitatis Romanos, cùm obſiderentur ab Alarico, vt in Circenſibus ab Honorio Imperatore flagitarent, humanæ carni pretium poneret: non nego Caſſilinos eò anguſtiarum redigi potuiſſe, vt apud illos mus ducentis nummis vnus væni-

rit, cùm Hannibal immineret : non reuoco in dubium Calageritanorum inediam, qui ne in Pompeij manus venirẽt, vxores ſuas, liberoſque ſale condierunt ad pabulum : non duarum mulierum illarum furorem, quæ Romæ, oppugnante vrbem Vitige, ſeptem ſupra decem milites iugulatos deuorarũt:non Iudæorum decantatam illam cladem, qui abſumptis denique omnibus, ad ſterquilinia, cœnumque conuerſi ſunt. Fidem horum omnium facit Rupellenſis calamitas.Saguntinam, Peruſinam, Meliæam,Conſtantinopolitanam,Lydiam, Hyeroſolimitanam, Potidæam famem datur alijs legere,nobis datur intueri,dũ Rupellenſem videmus. Negotioſus interim in otio miles noſter habitabat in tecto, ſine armis præliabatur, vrbem obſidebat oculis, ludens vallabat, pacem alebat hoc bello, bellum hac pace conficiebat,relinquebat hoſti moriendi ſpatium : Quanquam eos perire noluiſti,

Clementiſſime Princeps, qui ſponte perierunt, ne tuo beneficio viuerēt. perditos ita perdidiſti, vt vltrà ſęuire non poſſent; neque tamen ita ſæuiſti, vt omninò perderentur: Iratus es illis, ne diutiùs furerent; latiſſimo ambitu concluſiſti, ne premerentur; vallaſti, vt cuſtodires; cuſtodiſti ſine cæde, vt ipſi ſua ſpōte cederent; feciſti denique ſine inuidia ſanguinis, quod à me dictum ſine inuidiâ mendacij nulla poſteà natio credet. Prædicabitis poſteri bellicoſam illam quietem, & pacem expugnatricem, dum agros ſanguine naufragos, terras cædibus erubeſcentes, exhauſtas habitatore prouincias, fluuios mactato cadauere retardatos, famoſaſque lanienâ victorias duces barbari prædicabunt. Sunt illa gladij lucra, non ſceptri: furoris irritamenta, non belli præſidia: virtute non crimine bella geruntur: cruore victor impotens, clementiâ moderatus vincit. Ergo noſter Imperator pace maluit in-

cruentâ, quàm funeſtâ palmâ potiri; maluit vincere, quàm necare.

Non te mouet hæc pietas, deſperata Rebellio? reſiſtis adhuc tot fracta virtutibus? Cede, Rupella, cede clementiæ, niſi parueris ceſſura iuſtitiæ: Viue Regi, vel morere tandiu rea, quandiu clauſa; tam improba, quàm hæretica; diſce occumbere cum pudore, quæ ſine fronte vixiſti; diſce cadere, quæ toties cecidiſti. Anglus deſperat; Soubiſius exulat, Rohannus tenetur, mare concluditur: omnia te ad exitium rapiunt, fames enecat, Rex obſidet, cõſcientia exanimat, quid dubitas? pone ſuperbiæ metas, pone modum audaciæ. Reſtitiſti rebellis, cedendum eſt principi. Ceſſit, portas aperuit, Regem accepit. Triumphate Galli, LVDOVICVS ſuperauit: fortitudini regiæ ignaua ſuperbia, pietati perfidia, pertinacia neceſſitati ſuccubuit. Immінebat hyems; abſumptus erat omnis cõmeatus; reditum parabat in Angliam tã

ſæpe fractus Britannus; Accedebat in dies ad regia caſtra voluntarius miles; exaggerabatur magis magiſque moles in Oceano; audiebantur in vrbe miſerabiles morientium voces, muliebres eiulatus, clamores inconditi, triſteſque vagitus proiectorum infantium; populabatur vrbem totam cumulatis funeribus fames; ciues ad viginti millia extremâ inediâ interierant; nihil intererat hoſtem acciperet Rupella, an retineret; graſſabatur peior omni malo deſperantis militis immanitas; omnia ſibi licita putabat furor publicus, vbique dabantur funeſtæ tragœdiæ; citiùs ſepulchra quàm domos; cadauera, quàm homines inueniſſes: mors locis omnibus occurrebat. Proh funeſtum, tragicumque ſpectaculum! Tandem Rupella tot oppugnata calamitatibus, expugnata eſt; ſubmiſit ſe principi, triumphatorē admiſit. O nobilem, ac fortunatam victoriam! ô triumphum nullâ ætate ſilendum! quo

Aquitania pondere, quo opprobrio Gallia, qua peſte Religio liberaris! annũ obſidio tenuit, victoria ſæculis omnibus permanebit: Viuet typis Rupella quæ criminibus occidit: ſibi perierit, poſteris non peribit: corruit noſtro tẽpore, æternitati ſtabit. Huc ſtylum, huc nobiles curas hiſtorici. Narrate populis rebellium funus daturum immortalitatem hiſtoriæ; fatum neſcient ſcripta quæ fatum hoc ferent. Quantus accedet ſplẽdor annalibus, cùm reuerendis ducum noſtrorum nominibus augebuntur, & populorum exempla fient memorabilia facta Gallorum? Attollet ſe in medijs hiſtoriæ monumentis ſereno vultu, ętate vegetâ, egregiâ dignitate DOMINVS, Regis frater, qui multò plus quàm cæteri omnes lætatus eſt ob bellum illud cõfectum, cui fœlix ipſe initium dederat: ardebat ille quidem conficere opus tam arduum, ſed illud intellexit vnius Regis fœlicitati, ac fortitudini reſeruatum. Et

quidem argumentari poſſumus ex tam beatis exordijs, quid facturus fuiſſet in progreſſu: & vel ex hac vna expeditione conijcere, quę Regis fuerit de optimo fratre opinio; ſummæ quippe difficultatis eſt, magnis rebus dare principia, & peritiſſimi architecti iacere ingentis fabricæ fundamenta. Eminebit prætereà immortali charactere Henrici Borbonij, Cōdæi principis inclytũ nomen, qui cùm Regis curas externis ſimul, & ciuilibus bellis diuiſas eſſe videret, eiuſdem auſpicijs profectus eſt in Galliam Narbonenſem, & belli, gloriæque ſocio celeberrimo illo duce Mommorancio, cuius quot hoſtes, tot victoriæ memorantur, repreſſit fortiter coniuratos hæreticos, ſigniferum factionis obſedit, Montem Regium, Fanum Seueri, Caſtronouum, Calnam, Braſſacum, Creſſelium, Caſtrum vrbem, & Mazametæ vallis pentapolim occupauit; cepit ad triginta quà vrbes, quà caſtella rebellium, quod-

quodque ſuperat admirationem triduo Apamiam illam ampliſſimam,munitiſſimamque ciuitatem expugnauit: quantũ denique Rex imperauit, tantũ impleuit, vt hoſtes intelligerent, nihil principum viribus, nihil Regum imperijs eſſe difficile. Tum ſublimi ſe vultu efferet poſteritati venerandus Cardinalis Richellæus, qui virtute quàm nomine ditior, cùm cæteri manu,ferroque rem gererẽt, exemplo, conſilioque pugnabat: incomparabili vir ingenio, ſingulari prudentia,pietate ſpectabili.Habuerint ſanè conſpicuos Pontifices maiores noſtri, non inuideo dum vnus ſit inſtar omniũ Richellęus. Oppoſuit olim Italia ſuum tyrannis Ægidium prudentiſſimum antiſtitem, Gallia Turpinum Sarracenis, Hiſpania Ximenem Mauris, Aquitania Geraldum Lemouicenſem Anglis, Bohemia Ioannem Pragenſem Huſſitis, Hũgaria Gregorium Martinuſium Ferdinando,Dania Abſalonem Londeſium Slauis,Germania Huldricum Hungaris:

vnum deinceps noſtra tempora, omnibus opponēt hæreticis Richellæum. Neque verò hîc ſtabit curſus annalium, quia non ſtetit hîc animus, & fortitudo Gallorum. Legentur quoque cum admiratione Caroli Valeſij ducis Engoliſmēſis præclarè facta, qui cùm Rupellæ admouiſſet exercitum, ante Regis aduentum vrbem cinxit, & iamdiu emeritus, de Gallia tamen benè mereri non deſijt, laborem labore continuans belli principio iunxit exitum, perpetuum hoſti, vel otio certamen indixit, etiam cum ceſſaret occupatus. Stuporē præſertim legentibus afferes Schomberge præſtātiſſime, cuius incredibilis ad bellum animus, mihi quoque addit animum ad dicendum. Sed ferro ſtylum, manu ingenium vincis. ſiue enim te procelloſiſſimo mari credis, cymbâ vectus exiguâ, & turbines, tempeſtates, naufragia, claſſes hoſtiles, mortem eluctatus ad obſeſſas inſulas penetras: Siue cum parua militum manu confertas Britannorum copias, & præſi-

dia fundis, maiora quædam homine facere videris, & nos quaſi miraculis quibuſdam opprimere. Venies etiam in partem laudis Marilliace, qui veniſti in partem laboris, ſcient ventura tempora quos hoſtes ad Rèam fregeris, quæ pericula adieris, quę Galliæ trophęa erexeris. Tuque Thoraſi inuictiſſime, quem dudum geſtio nominare, tu quandiu manebunt literæ (manebunt autem perpetuò) tandiu vindex patriæ, hęreticę vltor audacię, Dux citra inuidiam maximus vno omnium ore prędicaberis. Eſto Rèæ inſulæ propugnacula euertantur, ſtabunt tuæ gloriæ monumenta: neque verò poterat tanta virtus loco tam anguſto contineri, cui laudis campus parabatur immenſus. Vigebunt denique memoriâ ſæculorum omniũ cæteri nobiles Galli, quorũ animis etſi defuerint hoſtes, nullo tamen tempore defuturæ ſunt laudes. Obiecit illis Rex maria, ſine

re fieri imperauit, oceani altitudinem cumularunt. Quis hoſtes conſtantiùs expectauit? quis fortiùs excepit? quis celeriùs occupauit? quis inuaſit audaciùs? quis animoſiùs fudit? Mirabuntur exteræ nationes, ſtupebunt poſteri, Religio triũphabit. Diſcent hęc miracula pueri, iuuenes recitabũt, viri conabuntur imitari, ſenes narrare gaudebunt, ætas nulla commendare deſinet. Pictor vel ipsâ tãtarum rerum vmbrâ ſuas tabulas illuſtrabit: Sculptor victorias illas durabit in marmore: mirabitur eloquentiam Orator huius vnius argumenti magnitudine ſuperari: Poëta cui hæc ſolida ſuppetent, ceſſabit inania prodigia fingere: Dabitur demum omnibus prædicare quæ pauci fecerint, paucis facere, quæ prędicent vniuerſi. O te ergo non tuorum minus, quàm tuâ ipſius virtute fœlicem! TER MAXIME LVDOVICE. Tuis enim triumphis, quanta ſunt iſta, quàmque præclara ducum facinora militant, qui vt maiora fecerint quàm auſi eſſe-

mus optare, quoties tamen in te vnum intuentur, fatentur vltrò ſe infinitis gradibus minora feciſſe, quàm ipſe exemplo fieri poſſe docueris. Vniuerſi demum rapiuntur in tuas vnius laudes, & cùm à nobis alium audiunt commendari, percontari ſolent, Regemne viderimus? tum in manus ſumpto radio hàc Rupellam deſcribunt, & ducto orbe cõcludunt, illàc maria deriuant, iſthàc obiectam molem ædificant, ordine caſtra componunt, aciem terrâ marique inſtruunt, Anglos procul oſtendunt, ac demùm te ſingulis locis miracula diuidentem exprimunt. LVDOVICVS, inquiunt, idem in vallo, idem in agmine, idem in claſſe, idem in aggere, idem locis omnibus adeſt, pugnat, triumphat. quę cùm recitant attonito auditore vallantur, quiſque gaudet vel ipſa videre

dent LVDOVICO ſempiternum imperium, reddant ſempiternum imperio LVDOVICVM. Viuat nobis, viuat poſteris, viuat omnibus; ferat vitam, quam rebelles amiſerunt; aut ſi nobis debetur hęres aliquis tantæ virtutis, det Rex optimus ſobolem ſe optimo meliorem, ne quis vnquam ſuccedat in regnũ, qui nõ eius virtuti ſucceſſerit. Quicũque deinceps venturi ſunt ad imperium Galliæ (vẽturi ſunt autem, quos ex te Rex dederis) meminerint qualis in imperio fueris: nec aliud quàm Ludouici nomen ferant, dum virtutibus impleant nomen illud Auguſtum, quod virtuti conſecrauit antiquitas, poſteritas conſecrabit æternitati. Toties placebit, quoties recitabitur nomen illud cum lilijs, & palmis natum: nomen venerandum, ſemper antiquum, ſemper nouum. Nullus ſit finis LVDOVICORVM. Iam quid â nobis exigis INVICTISSIME PRINCEPS, qui tibi totum deberi intelligis, quod poſſumus? gratias referam?

ſed laudatoris munus ſuſcepi: laudem? ſed agendæ ſunt gratiæ; & quamuis feceris, quæ ab omnibus prędicari debeāt, effeciſti tamen, ne quis ea prędicare poſſet, quia non minori virtute noſtra præconia ſuperaſti, quàm clauſtra rebelliū. Vtinam toties victor, ſaltem ſemel triūphares. O ſi mos ille vigeret adhuc, quo ſolemni pompa victores portabantur in vrbem, quantus foret Imperatoris noſtri triumphus? quæ gentium acclamationes? qnæ monumenta victoriarum? Iret ante currum depreſſo collo, ſubiectis ceruicibus, ſubacto vultu condemnata rebellio: currum traherent ſimul vincti, ſimul victi cum Rupellenſibus Angli, frontibus famulari iugo coniunctis: ſuccederent agmina vitiorum vno ſimul omnia loro deuincta, cæſáque flagello virtutum. Híc tractus ſonanti cō-

reſis ſine viribus agmen clauderet. Qui plauſus intereà, quæ in te laudes à circumfuſis militibus conferrentur? Tu Benearnus, tu Ciſalpinus, tu Tranſalpinus, tu Aquitanicus, tu Britannicus, tu Galliâ dignior, tu patre fœlicior, tu Henrico Magno, maior LVDOVICVS, feſtis vocibus diceretis. Splendidi prætereà tituli, laureati lemniſci, ſublimes imagines præferrentur. Ebore redderetur infœlix Rupella pretio maiori, quàm merito: viuerent adhuc in adamante, quos in campo iugulaſti, cælaturâ, quàm vitâ nobiliores: Topazijs, & amethyſtis ſplendorem adderent virtutum tuarum inſculpta miracula: emineret in auro ſublime propugnaculũ Ludouiceũ: aſſurgerent iuxta in argento Aureliacẽſe, Marilliacenſe, cæteraq; tam nunc pretioſo, quàm anteà preſſo molimine firmamẽta: præirent de coniuratorum manibus extorta ſigna ſuperbiæ: toties victi BUKKincamij ſimulachrum ferream domito collo catenam trahens, pedibus, mani-

buſque reuinctis, ſplendidum fieret pō-pæ ludibrium. Nectare ſpumaret artefactus oceanus, vallo non iam cæſpititio, ſed adamantino circumcluſus, lapillorum obicibus ambroſij fluctus alliderentur, imbres gemmeos frangeret moles in auro, erudito labore ſudata. Alij denique LVDOVICO ponerent obeliſcos, vt Ceſoſtri: alij columnas erigerent, vt Traiano: tabulas illi figerent, vt Alexandro: arcus iſti flecterēt, vt Conſtantino: Pyramides quidam excitarent, vt Nino: quidam currus iungerent, vt Cæſaribus: plurimi ſtatuas erigerent, vt victoribus innumeris. Sic LVDOVICE IVSTISSIME triumphares. Quamquā, vt fatear, hæc minora ſunt meritis, neque vlla reperiri poſſunt emblemata, quibus tanta Majeſtas exæquetur. Non

illuſtratur: non arcus qui curuantur, atque flectuntur, recta hic diſciplina militis, inflexa conſtantia ducis: non Pyramides quæ puncto terminantur, LVDOVICI victoriæ terminos nullos agnoſcent: non currus qui præterlabuntur, non præteribjt hoc factum: non ſtatuæ demum quæ obmuteſcunt, tanta prodigia non ſilebunt. Triumphaſti de ingenijs hominum, qui cùm ſe impares rebus tuis omnibus exornandis agnoſcant, in earum ſingulis ſinguli partibus occupabuntur. Neque verò propereà, vlla erit in ijſdem factis enarrandis ſimilitudo dictorũ, ſed in vna victoria omnes variè triumphabunt. Quia tantùm vnus effeciſti, quantùm vniuerſi laudare poſſint. Dicent alij pietatem illam ſpectabilem quâ exercitui prælucebas: alij fœlicitatem ſcribẽt quâ toties vincebas, quoties prodibas in aciem: alij prudentiam in conſilijs celebrabunt: alij fortitudinem in factis extollent: multis concluſus, & ſubiugatus oceanus: multis

merſus, & profligatus Anglus: omnibus Rupellæ fames, & funus occurret. Iam quàm copioſa dicendi vis ex foſſis caſtrenſibus eruetur? quàm arduam ſuggerent illa propugnacula? quàm ſublimem religio? quàm longam obſidionis infracta conſtantia? quàm magnificũ tuus in vrbem ingreſſus? omnes poſtremò mirari poterunt ſe dixiſſe quod aliorum nullus attulerit, pauciora tamen ab vniuerſis eſſe comprehenſa, quàm vnus fecerit LVDOVICVS. Tuum eſt æſtimare, Rex præſtantiſſime, cum tuis laudibus non ſufficiant vniuerſi, nũ veniâ dignus videar, ſi de te pauciſſima dixerim. Fors erit (ſiquidem opera noſtra placuerit) vt aliquando maiora audeam. Perge modò perduellionis reliquias inſequi, perge buſta illa patriæ, noſtris malis inflammata, noſtris diu con-

neficijs perduelles;periculum eſt ne præmijs inuitati quamplurimi, addantur numero deſertorum, pluresque tandem hoſtes, quam ciues ſis habiturus. Memineris te eſſe IVSTVM. Iuſtitia pœnas, & præmia diuidit: nunc pœnam beneficio ſuſtinet, nunc gratiam pœnis, ſupplicijſque commutat. Age,age,pauciora reſtant quàm feceris, & tamen nimis multa ſuperſunt: ægrè virtutes, facilè vitia propagantur. O quando licebit dicere: Omninò vicimus: Nullus rebellis totâ Galliâ ſupereſt: nullum graſſatur bellum ciuile:nullus inter nos viuit hæreticus. Licebit certè,licebit aliquando, licebit breui. Hoc omnes optamus:Hoc Chriſtianus orbis expectat. Hoc propitium numen continentibus, teſtatiſſimiſque miraculis pollicetur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FINIS.